

קריעת ממלכת ישראל — לפנייה ואחרייה.

א ד ו א ר ד ר ו ב ר ט ס ו נ

יפה אמרו חכמים, כי אין התנ"ך ממציא לנו את תולדות ישראל, אלא רק חמר שממנו אפשר לבנות תולדות אלה. רוח תולדות ישראל מופנה לאהים, והיסוד ההיסטורי מחובר ומלוכד ביסוד הדתי עד כדי כך שכל הבא להפיק מפרקי התנ"ך את ההיסטורי במובן הרגיל של מונח זה, עליו להפריש ממנו את היסוד הדתי. הדתי וההיסטורי קלועים ומסובכים זה בזה עד כדי כך שדברי ימי תקומת האומה והתפתחותה הנן בו בזמן גם דברי ימי דתה. זכרונות האומה, למן ראשיתה המעורפלת בימים נשכחים באופק רחוק, דרך המון נפתולי הגורל, עד שהשתקעה לסוף בארץ כנען והתרוממה לגדולה מלכותית בימי דוד ושלמה, מפנים את מבט עינינו אל השמים ששם שוכן אהיה. השיא של עצמתה המדינית הוא גם ראש הפסגה של שאיפתה הדתית, והוא הושג עם יעידת מקום משכן ששם שוכן אהים בקרב עמו. קריעת הממלכה פעלה פעולה מידית ומרחיקה לכת גם על המצב הדתי. את כל משמעותה אי אפשר להשיג אם לא נקח בחשבון את כל השלבים שדרכם עברה האומה במרוצת התפתחותה המדינית והדתית. ואולם אל לנו להסיח את דעתנו מדבר אחד, שהתנ"ך שואף דוקא להשכיחו מלבנו, והוא, כי המאורעות ההיסטוריים המשתקפים ממני ארעו במקום הנמצא בחלק של העולם שהיה מאוכלס בצפיפות כמו בימינו — ואולי אף גדולה הרבה יותר. הנה כן, סופרי כתבי הקדש, אשר להם אנו חייבים תודה על הספורים הקדומים של התנ"ך, שקועים ברעיון הראשי הדתי שלהם עד כדי כך, שהנפשות, אף־על־פי שהן מתוארות כמו חיות מאד, בכל זאת נראות כאלו חיות ומתנועעות בעולם שאינו ממשי. והלא ודאי הוא כי חיי המזרח המנומרים זרמו סביב להם, אם אמנם בעצלתים אבל בכל שפע צבעיהם וקסמיהם. הערים של הימים הקדומים ההם היו להן מסחרן ועיסוקיהן, רחובותיהן ושוקיהן המלאים אדם, סוחריהן ורוכליהן. דרכי המלך, שהיו אמנם משובשות וקשות, המו מבהמות משא, מסוחרים זרזים ומעוברי דרך מהססים. הנחה ודאית היא, כי גם החיים החברתיים היו מורכבים, וכי התנועות המדיניות והדתיות לא באו לעולם בקפיצה אחת בכל מלוא

התפתחותן, כשם שהיו מאמינים על פאלאס אתיני שקפצה ויצאה בבת אחת מראשו של זבס, כי אם עברו את השבילים הרגילים, על פי רוב שבילי יסורים של משא ומתן עד שהגיעו לסוף לידי פשרה.

אם נסקור סקירה רחבה את כל החמר לדברי ימי האומה הקדומים הנמצא בתנ"ך נגיע להשערות (שכן אין אנו נועזים לכנותן בשם חריף יותר) אלה: אי-שם, אם בבבל, ביחוד באור, או בחבל הצפוני של ארם נהרים בחרן, הכריחה איזו סבה מדינית או דתית חלק אחד מהאוכלוסים לנווד ממקומו. אמרנו סבה דתית, משום שמבקרים אחדים סוברים כי נסיון שנעשה לחולל מהפכה במקדש האלים באור, מתוך שחפצו להחליף את עבודת אל הירח בעבודת אל השמש, גרם להתקוממות שתוצאותיה היו מרחיקות לכת מאד. יהי איך שיהי, הנה אנו מגיעים לתאור של התפרצות שבט ארמי לתוך ארץ כנען, הוא תאור מסעיו של אברהם; כי הנה כמעט ודאי הוא שהספורים על דבר האבות הם ספורים אתניים והם מתארים לא נדודי יחידים כי אם הגירה של שבט. תחלה יסד מושבה בשכם ואחר כך מושבה בדרום לחברון. מחברון דרך צפון הארץ הוסיף השבט לקיים מזמן לזמן קשרי יחסים עם הגזע הארמי מבני משפחתו והתפשט עד מצרים. יצחק משתדל לקחת לו אשה, את רבקה, ממולדת אבותיו, ויעקב נושא משם את שתי נשיו לאה ורחל. שיבתו של יעקב והשתקעותו שנית לזמן מה בין הארמים בעבר הירדן מתוארים כתוצאה מלחצו של עשו הוא אדום. הקשרים עם מצרים מתקשרים שנית ומתרחבים. פלגה אחת של אותו שבט שנציגה הוא יוסף, נכנסת למצרים, ואחר מתחברים אליה אחרים מאותה יחידה שבטית (יעקב ואחי יוסף). השבטים במצרים מוצאים את ה' המבקשם. הם יוצאים ממצרים ואחר נדודים בחצי האי סיני ובחבלי ערב הצפוניים מדרום לארץ כנען מתישב חלק מהם, שבט יהודה, באדמת הגבעות של כנען הדרומית. יתר השבטים נכנסים לכנען הצפונית מן המזרח בעברם את הירדן. זו היא בקצור תמונת ראשיתה ההיסטורית של העברים, כפי שהיא מצוירה במכחל רחב. פרטיה נעשו נושאים לחקירה של מלומדים, ואם אמנם לא הגיעו כלם לידי דעה אחת, הנה המסקנות המנויות הן המקובלות ביותר. ואולם הדבר המענין אותנו ביחוד בשעה זו הלא היא התפלגות השבטים לשתי קבוצות — זו של יהודה וזו של ישראל, ואותה העובדה כי בדרגה קדומה נפרדו ללכת בדרכים שונות.

עם עבירת הירדן נכנסו שבטי יוסף, שבראשם עמד יהושע, למערכת הכיבושים. הארץ מצפון לדרום, חוץ ממספר חלקים סרבניים, עוברת לידי העברים, הוא השם שבו נקראים עתה אותם השבטים הארמיים. בסופו של דבר נחלקה הארץ לפלכים שכל אחד מהם היה עצמאי למחצה, ודבר זה מוכח משמות השבטים שבהם נקראו אותם הפלכים. אותה עובדה, ששמות אלה הנם בעקר ממקור מאוחר והם מהוים חלק של תהליך של הסטוריוזציה, שנעשה

בזמן מאוחר, אינה עשויה לסתור את הנחתנו. [1]

ועתה הנה היתה בארץ כנען הכרעה של יחידות שבטיות שדברו כלן לשון אחת והחזיקו כלן בפולחן אחד, לכל הפחות ביסודו. ואף אמנם שבטים אלה התלכדו יחדיו לשם מאבקם המשותף עם האזרחים ילידי הארץ, הכנענים. הלחץ מן החוץ היה עשוי להכריחם להתחבר לאגודות מגן. מספר שופטים אנו למדים כי הם עשו יד אחת בכח ההכרח, אבל נפרדו כל אחד לדרכו לאחר שעברה הסכנה. כל צרה חדשה הולידה מנהיג, גבור חדש. לא כל השבטים היו זריזים ונלהבים במדה שוה, וביחוד יהודה התנכר בשויון נפש והיה בלתי פעיל במדה ניכרת. הנה כן, באותו שלב קדום שבדברי ימיו התנכר יהודה באותו חוסר כשרון להצטרף בלב שלם אל כל יתר השבטים שנועד לפעול פעולה בולטת כל כך על גורל הדת של כל הקבוצה כלה.

פעולת מגן מאוחדה הולידה את הרעיון על התאגדות מתמידה שבראשה עומד מנהיג מדיני אחד, מלך אחד. פתרון זה לבעיותיהם, שהיו הולכות וחוזרות תמיד, הוטל על הפלגות המפורזות בעל כרחן בלחץ מן החוץ, ביחוד של הפלשתים. לפי כל הסימנים היו הפלשתים עם מתורבת שבא מחופי יון המורחבה (המינואית?), שהיה מזוין יפה לשם תכסיסי מלחמה, ובבחינה יחסית היה בטוח מהתנפלות בעריו המוקפות חומות נאות. מהם נשקפה סכנה מתמידה לשכניהם העברים בארץ הרמות, שהיו פחות מצוידים מהם. תהליך ההתאחדות התקדם במדה מרובה בהנהגת שמואל האפרתי (שמואל א' א' א'), אשר הוא עצמו סבב את הערים, ולפי המסופר בשמואל א' ח' ב' שמשו שני בניו שופטים הרחק בנגב, בבאר שבע. בשאלת המלוכה היו השבטים מחולקים, הפלגה הדויומית (יהודה) הביעה את דעתה כי המלוכה לה' היא. המלכת מלך ארצי משמעה כי העם מואס את ה' ממלוך עליו. ואולם הפלגה הצפונית דרשה מלך במפגיע, ומבוקשה ניתן לה סוף כל סוף [2]. כנראה היה מאבק חריף בין שני הצדדים והמשא ומתן ארך ימים רבים עד אשר הצפון והנגב ויתרו קצת כל אחד על השקפתו המנוגדת ונתפשרו בהמלכת שאול. יהודה ויתר לא מרצון טוב, אבל הפלישתים חנו על גבולו, והוא לבדו לא היתה לו תקוה רבה להדוף בהצלחה את התקפותיהם. וסכנה מתמידה זו שהיתה צפויה לקיומו כבלה את ידי עם יהודה. הוא קבל מתוך הסוס את עקרון המלוכה והסכים למלך מן הצפון

[1] השמות יעקב, יוסף, אשר, ואולי גם שמעון ולוי נמצאו בתעודות מצריות מהשושלות הי"ח והי"ט כשמות עמי ארץ כנען.
 [2] הושע מגלה לנו את המצב באמרו (י' ט'): „מימי הגבעה חטאת ישראל“ (זאת אומרת: הממלכה הצפונית), וכן שנית, בעת שהממלכה הצפונית נגלית לו בחזון בחורבנה, הוא מגנה אותה (י"ג י'): „אהי (איה) מלכך אפוא ויושיעך בכל עריך, ושופטיך אשר אמרת: תנה לי מלך ושרים.“

(אף-על-פי שהוא היה מבנימין שישב בחבל בין-שבטי) מתוך חוסר אמון ובלתי בטחון.

בשים לב אל העובדה, כי שאול היה משבט בנימין מענין להזכיר, כי מבין שנים עשר החבלים שנקראו בשמות בני יעקב, ניתן השם בנימין לאותו חבל האדמה שבין הצפון ובין הדרום שהיה ללא בעלים, והשם בנימין משמעו המדויק הוא: „בן יד ימין.“ לאדם המביט מזרחה—הדרום מימינו והצפון משמאלו, ובלשונות השמיות ימין ושמאל משמשות מונחים לדרום ולצפון. בנימין משמעו ארץ הדרום, כמובן ביחס לאפרים, ואולי משום שהיא נקרעה מארץ אפרים. ואל לנו לשכוח, כי בארץ זאת ישבו היבוסים והם האריכו מכל שאר העמים להחזיק מעמד כנגד הכובשים. ביחוד יש לציין את הפרט כי בתהליך ההיסטוריוזיה, ששיעבד והתאים לתכניתו את השרידים הקדומים של הספרות העברית, ניתן השם בנימין לצעיר בבני יעקב. משום זה יש להניח, כי חבל אדמה זה היה האחרון שהורשה להספח לאגוד השבטים. כמו כן יש לזכור, כי בנימין שבספורי בראשית היה חביב ביחוד על יהודה והיה אחי יוסף. בתוך אגוד השבטים יוסף מיוצג בשני בניו מנשה ואפרים.

עם הרמת שאול למלוכה הוצאה אל הפועל האחדות המדינית, והשבטים נתלכדו לחזית מאוחדת לפני אויביהם. ואולם נראה, כי שאול לא היה האיש הנאות ליהודה, ועד מהרה אנו רואים את הרועה רב הכשרון מבית לחם יהודה במערכות המלחמה, והוא מושך לצדו את כל המתרעמים והמתלוננים מבני יהודה. זכותו לשלטון מיוסדה על חסד אהים ועזרתו שהוא זכה להם ושסיעו לו לבצע מעשי גבורה אדירים יותר. „הכה שאול באלפיו ודוד ברבבותיו.“ הקרע הראשון בממלכה שנתיסדה אך זה לא כבר בא בעת שדוד הצליח למשוך לצדו את יהודה ועשה את חברון לבירתו. עם מות שאול הגיעה שעת הכושר לרפא את השבר, ולסוף היו הצפון והדרום מאוחדים שנית בשלטון מלך אחד. יהודה השיג לסוף את מבוקשו. הוא ויתר לצפון בענין המלוכה, אבל כבש את המלכות לעצמו. מעתה היתה ידו על העליונה. מעתה היה הצפון מקנא בו ובלתי מרוצה ומבקש תחבולה ותואנה להשיב לו כגמולו. ואולם עם האחד החדש של הצפון והדרום בשלטון דוד נוכחו השבטים עד מהרה לדעת, כי אחד כזה משמעו לא רק כח ועצמה אלא הוא גם מסיע להצלחה ולשפע ברכה. התהליך של אחדות שתי הפלגות הגדולות מוליך בהכרח למסקנה ההגיונית היוצאת ממנו. מן ההכרח הוא שיהיה מרכז של הנהלה מדינית המקובל על דעת שני הצדדים. אבל איפה? לכאורה יש שני תובעים לזכות זאת: שכם כמרכז המדיני של הצפון, וחברון — של הדרום. ברור שעל פי האמת אי-אפשר היה לבחור לא זו ולא זו. אותה סבה שהכריחה את ארצות הברית של אמריקה לבנות את ואשינגטון, ואת המדינות המאוחדות של אוסטרליה ליסד את קאנברא, הכריחה את שבטי העברים לבחור מקום בחבל

ארץ ללא בעלים בין הצפון ובין הדרום. ירושלים, שלא היתה עיר עברית מימים קדומים, — „אביך האמורי ואמך חתית“, כמו שיחזקאל (ט"ז ג') מזכיר לה את חרפתה, — עיר העומדת להכבש בידי דוד עצמו, נבחרה לעיר הבירה החדשה. ירושלים היתה מרכזית במדה מתאימה, ושם גם זממו לבנות מקדש מרכזי גדול.

דבר זה מגיענו לבעיה מוקשה של האחד, היא הבעיה הדתית. עלינו לזכור, כי אהבת המולדת ומוסדיה, שהיא גורם אדיר כל כך בחיים הלאומיים בימינו, לא היתה ידועה בימים ההם. במקומה היה הקשר המאגד של קבוצות שונות אותו הא שכל אותן הקבוצות עבדוהו. לא די היה לאחד את השבטים בממשל מלך אחד. כדי שיהיו השבטים לאומה מאוחדה עליהם להיות מאוחדים בעבודת א' אחד שהכל מודים בו. אפשר היה להניח, כי לכל הפחות בפרט זה לא ירבו הקשיים. ואולם האמת היא דוקא ההפך, שכן אותה התקוה לאחוד עוררה בעיות של יישוב סתירות ונגודים שהיה קשה ביותר לפתור. לבד מכל ההבדלים שבין הצפון ובין הדרום יש להוסיף עוד את ההבדל שבמושגיהם על איהם ועבודתו, מושגים שלא היה קל להשלים ביניהם. השבטים הדרומיים שנכנסו לארץ, על מנת להתישב בחבל הידוע לנו בשם יהודה, מאנו להכניס למקדשם או לביתם איזו דמות של איהם. מסורותיהם מלפני כניסתם לארץ מראות כי הם נשענו על שכנותם עם העיר קדש. ה' (השם המפורש) לשבטי יהודה היה א' בלתי נראה, א' שבניגוד לאלים אחרים אין הוא שוכן בפסילים עשויים בידי אדם. הארכיאולוגיה ממציאה אישור לעובדה זו, שכן באותם החבלים נתגלו משכנים שלא רק היו חסרי פסילים אלא שלא נמצאה בהם גם צידה בשביל פסל. ואלו בין השבטים שנסעו מזרחה ונכנסו לחלק הצפוני של הארץ בעברם את הירדן, התפתח מושג אחר על ה' (אותו שם המפורש). אין בדעתנו לבאר פה איך נתהווה הבדל זה. אנו רק מזכירים את העובדה כי השבטים הצפוניים בחרו בדרך כלל לעבוד את ה', כשם שעבדו העמים האחרים מסביביהם את אלהיהם, בצורת פסל העומד במשכן. ויש יסוד נכון להניח, כי פסל זה היה עשוי בצורת עגל בן בקר. אין זה מוציא מן הכלל את האפשרות כי ביניהם היו הרבה שדבקו בעבודת אהים ללא פסל שביהודה. המקדש הגדול שלהם היה כפי הנראה בשכם, והוא המשכן שזיהוהו עם גלגל. הנה בא יהושע אחרי שעבר את הירדן, ולכל הפחות בהתאם למסורת של השומרונים הקים שם בראש הר גריזים את שתים עשרה האבנים, ועד היום מאמינים השומרונים, שיש ביכלתם להראות על אותן האבנים ממש. יוכל היות כי החוט מעבודת הפסל הזה הוא המוליך אל מוסד המשכן שבשילה. יש מסורת אצל השומרונים כי שילה נוסדה בידי קבוצה בלתי מרוצה שנקרעה ופרשה מן המקדש שבהר גריזים. יהי איך שיהי, ולשילה נועד תפקיד נכבד מאד במאורעות שהיו עתידים לבוא, כי שילה היה המקום ששם עבדו את ה' צבאו.

מסופר, כי ארון ה' הובא תחלה לשכם, ואחר כך העבירוהו משם לשילה.

בשביל השבטים שישבו ביהודה היה ה', כפי שאמרנו, א בלתי נראה, אם כי חזו אותו בדמות אדם, ולא היה מוגבל לשום מקום מיוחד, והיה בא במגע עם הארץ במקומות מסוימים, ומטבע הדבר הוא שמקומות אלה היו בראשי הגבעות, שכן מקום משכנו היו השמים. זהו מקור הבמות המרובות, שלפי האמונה גילה שם ה' את נוכחותו אם בחלום או במחזה או באיזו תופעה מופלאה. הבעיה שעמדה לפני שואפי האחד בין הצפון ובין הדרום היתה, איך להשלים בין המושגים על ה' שהיו שונים כל כך לפי מהותם ואיך להגיע לעבודת ה' אחידה. אחד גמור בספירת הדת היה חשוב לא פחות מאשר בבחינה מדינית. מה שהיה דרוש למעשה הלא הוא מוסד ממלכתי לעבודת ה' — עבודה מוסכמה ומקובלה על דעת הצפון והדרום גם יחד. מובן שעליה להיות מרוכזה במקדש אחד, והמקום הנאות ביותר למקדש זה היתה ירושלים. ואולם לשם בחירת מקום המקדש לא די היה לקבוע סתם מקום מתאים להקמת בנין המקדש. מן ההכרח הוא שהמקדש יהיה במקום ששם בא ה' במגע עם הארץ והופעתו שם היתה מורגשה לבני האדם. האם אפשר היה לאמר זאת על ירושלים? ואז באה המסורת לעזרה. הנה מסופר לנו (שמואל ב' כ"ד ט"ז): „ומלאך ה' היה עם גורן הארונה היבוסי” (בהר המוריה), ודוד קנה את הגורן ויבן שם מזבח לה' ותעצר המגפה (שפרצה בעוון דוד שספר את העם). ובכן הופיע שם ה', ולא זו בלבד אלא שהוא גלה שם הוכחה לכחו וחבתו לעמו. וככה הוכן המקום הנועד למקדש.

התפתחותה של דת ממלכתית מרוכזה במקדש חדש, שתעודתה היא למלא ולספק את משאלותיהם ודרישותיהם של כל השבטים, מופיעה לפנינו כתפקיד מפליא בגדלו, וביצועו הוא נצחון ממדרגה ראשונה של הדיפלומטיה של הדור ההוא. ודאי שקדם לו משא ומתן ארוך, הרבה שלוחים הלכו וחזרו בדרכי הארץ, הרבה ועידות של כהנים, הרבה מחשבות חרדות. בכמה מן המשכנות הקטנים הובעו בודאי היסוסים חמורים בדבר הרושם והתוצאות שיביא עמו בנין המקדש החדש. ואולם ביחד עם זה הנה ירבה מספר המשרות החדשות בשביל פקידים, ואין ספק שחלק גדול מן ההתנגדות נמוג והלך לאור שאיפות־סתר שהושגו. ודאי שהיה שם גם לחץ מדיני גדול ממין מיוחד, כי הנה היה עתה מלך בארץ, ושלטון הכהונה שהיה עליון לפניו, הכרח עתה לוותר על מקומו הראשון. הדבר שקשה היה להאמין בו הנה קם והיה. עבודת אֱהִים נעשתה אחידה ומרוכזה במקדש בנוי לתפארת רבה מאד.

עם רכוז עבודת אֱהִים במקדש בירושלים נוצר הצורך לכוון את המסורות לאותו מקום. אי אפשר שיגדל כבודו של המקדש החדש בעיני העם אלא אם יזכר במסורות של השבטים. אין להעלות על הדעת, שה' יבחר לו

למושבו על הארץ מקום שלא היה מיועד מראש. הכרח הוא אפוא לאחד את המסורות של אפרים ושל יהודה. ולכן נראה לי כקרוב לודאי כי באותו הזמן, אם בעת ההכנות לבנין המקדש הגדול, או בזמן מועט אחרי בניתו, נצטרפו ונשזרו יחד קבוצות המסורות הצפוניות והדרומיות המסומנות בכנויים א- (לוהימית) וה' (השם המפורש), ואליהם חובר גם ספר חוקים, וכלם יחד היוו את המהדורה הקדומה של התורה. אם באותו זמן בערך חובר אליהם גם ספר דברים בצורה זו או אחרת, אין לי העוז לאמר בודאות. רק זאת אוכל להגיד, כי שעת כושר זו היתה זקוקה לקיומו של ספר זה או לקיומה של איזו תעודה בעלת תכונות רבות שלו. הרמז לירושלים ההולך וחוזר בו הרבה פעמים: „המקום אשר יבחר ה' אלהיך לשכון שמו שם” הוא בטול דרישות המשכנים העתיקים יותר והבטחת משפט הבכורה לירושלים, דבר שמעולם לא גדל הצורך בו כמו בעת ההיא. ואף אין קיומה של תורה כזאת מיוסד על השערה בלבד. גם עמוס וגם הושע מזכירים את התורה, עובדה שרוב החוקרים מנסים להוציאה ממשמעותה בטענם כי „תורה” שבפיהם אין משמעה אלא למוד בעל פה של הנביאים. ההכוונה החדשה של מסורות השבטים לירושלים פיתחה הרבה שיתוף פעולה וכן המצאת חידושים בבניה מחודשה ובעיבוד החומר ושכלולו. הנה כך, למשל, הכלי התרבותי הפשוט של שבטים נודדים נהפך בחומר ההיסטורי המעובד לאהל מועד (משכן) מפואר ובו כל כלי המקדש בתבנית זעירה. בזה נתכוונו להבהיר כי עצם המקדש שבירושלים לכל פרטיו הנכבדים צורתו כבר רשומה בקויו הכלליים במסורת השבטים.

צורת עבודת ה' שהנהגה במקדש החדש היתה זו של ה' צב- אות שבשילה. העברת ה' (כביכול) משילה לירושלים הזקיקה את עזיבתו את שילה. והלא בקרב הימים נעשה משכן שילה נכבד ומהולל במסורות. המקרא מספר לנו על דבר יציאת הארון משילה ונפלו בידי הפלשתים. היתה זו מעילה שמעל המשכן בה' בתנאים שעשו את שיבתו לשילה בלתי אפשרית. שילה לא תוכל עוד לעולם להתחרות עם ירושלים כמקום משכן ה'.

הדת של האמונה המאוחדת היתה אפוא מעתה מרוכזה במקדש החדש הנפלא אשר כפי הנראה נבנה במחשבה תחלה כך, שבשעוריו הגדולים בלבד יפעל ככח ממשי חזק נגד תביעותיהם של יתר המשכנים, וכן יוכל לעורר ולזעזע את הדמיון ולמשוך אליו את תשומת לבה של כל האומה.

במקדש זה נקבעה עבודת ה', האהים הבלתי נראה, אשר מושבו למעלה ומעבר לצבאות השמים, הכוכבים אשר אין מספר להם, ועבודת אהים זו היתה אפוא ללא פסל ותמונה. נצחון יהודה היה שלם. מלכה ישב על כסא המלוכה, וצורת עבודת ה' שלה הנהגה במקדש. הצפון לא יכול עד עולם להתרצות בכל לבו לנוהג זה. לא קל הוא לעם להשלים עם תקון, הדומה בעצם

לשנוי יסודי, בצורת עבודת אהים שכפו עליו בדרך כזאת. ודאי הוא שבלב המוני העם השתררה הססנות והסתייגות מרובה ורגש כללי של כפיה, אם כי כהניהם אולי הרבו להמליץ על השנוי ותמכו בו מתוך הסתמכות על התורה החדשה. אכן, עד כמה שאפשר לשפוט לפי המראה החיצוני היתה האומה מאוחדה בחייה המדיניים והדתיים המרוכזים בירושלים. אהי אבותיהם בא לשכון בקרבם. בזה ראו ערבון לבטחון העם, והאומה הגיעה לפריחה נפלאה. לפי כל הנראה נפתחה לפני האומה המאוחדה תקופה ארוכה של בטחון ושפע. ואולם בצפון עשן רמץ התרעומת תחת פני השטח. הוא נגלה לעינים בעת שרחבעם בא לשכם, ששם בא כל ישראל להמליכו. העול הכבד של העם ומאוונו של רחבעם להקל מעליו היוו למראית עין את היסוד לתלונות שבטי הצפון. אבל מתוך העובדה שבענין זה היה גם לעם הדרום יסוד שוה לתלונות, אפשר להסיק כי לא זאת היתה הסבה הנכונה. עם הדרום לא מחה. הקנאה בעליונותו של יהודה, הרוגו והנטירה בלב כבר ליבו את הרמץ העשן לשלהבת המרד. „מה לנו חלק בדוד? לאהליך ישראל” — קריאה זו כבר היתה מוכנה מקודם על שפתותיהם. החלטתו הגורלית של רחבעם לאחר שלשה ימים של ישוב דעת קרעה לשנים את הקשרים המדיניים שחברו יחד את הצפון ואת הדרום. להצדקת רחבעם יש להגיד, כי הטענה בדבר העול הכבד לא היתה אלא אמתלא למרד. אף אלו נתמלאו דרישות ישראל היו באים בדרישות חדשות, קרוב לודאי דתיות, שאי אפשר היה לקבלן. ירבעם כבר נמצא שם ואפשר כי רחבעם ראה והכיר כי בין כך ובין כך ימרוד בו העם.

ההפרדה המדינית בין הצפון ובין הדרום היתה בלי שום ספק אסון. אלו נצטמצם האסון רק בזה בלבד, הנה היתה נשארת עוד לעולם אפשרות רבה להתפייסות ולאחוד מחדש. ואולם ירבעם לא הסתפק בהפרדה המדינית בלבד. ההתמרמרות בספירה הדתית היתה גם היא חזקה במדה שוה, ואלו הוסיף האחוד הדתי להתקיים היה מסכן בהכרח את מצב ירבעם גופו. הוא ראה הכרח לעצמו להביא לידי פרוד גמור מעל ירושלים ומכל התחברות דתית עמה. לצפון ניתנה שנית זכותו לעבודת אהים בצרוף פסל ותבנית, משכנים חדשים נוסדו ונאסר על העם לעלות למקדש שבירושלים. כי העם קבל ברצון שנוי זה, שהיה מעין מהפכה דתית גמורה, מוכח מזה שהוא הנהג בחיים במהירות מפליאה, והעם הוסיף להחזיק בו בכל תקף על אף כל התאמצותם ומחאותיהם של הנביאים. וכן סייעה לקבלת השנוי אותה עובדה שהדת המאוחדה טרם הספיקה להשתרש עמוק בלבבות ולהתחבב על כל העם. מן ההכרח היה שעוד הרבה דורות יעברו עד שתושג תכלית זאת.

אם הפרוד המדיני היה אסון לאומה בגדולתה, לאחר שהיתה מאוחדה תקופה קצרה, הנה הפרוד הדתי היה לה חרבן ממש. האחדות הדתית לא הושגה מלכתחלה אלא דרך התאמה נאה ומחושבה, ונסתייעה בשורה של נסיבות

מדיניות אשר בהצטרפן יחד הצליחו להשיג את התכלית הנפלאה. ואולם לא קל היה לבצע צרוף כזה בפעם השנית. ובכן נקרעה הממלכה לשתיים גם בבחינה מדינית וגם בבחינה דתית. ממבט ראשון נראה היה כי מעשי דכוי מהירים מצד הממשלה המרכזית בירושלים הם הדרך היחידה שבה יש ללכת ביחס לצד המדיני של המרד. מהמסופר לנו במקרא אנו למדים כי אמנם תוכנה תנועת נגד כזאת והיו לה סכויים יפים להצלחה. ואולם מלחמת אחים היא מעשה מגונה. כפי המסופר עמד ה' עצמו בפרץ ושלח את שמעיה נביאו למנוע את העם ממלחמת אחים שעמדה לפרוץ. האפשרות היחידה להציל את האחדות המדינית, ומה שחשוב יותר ממנה, האחדות הדתית, נעלמה. ומיד אחרי כן ארע מאורע בעל ערך רב. תוך חמש שנים עלה שישק מלך מצרים ויבזז את המקדש. זה היה אות מדאיב מאד — הפרי הראשון של מעשה קריעת הממלכה. ה' עזב את מקום משכנו. המכה ניחתה בחומרה מיוחדת ביהודה, שה' היה אהיה במובן מיוחד. המקדש נועד להיות למקום מושבו של אהי כל האומה כלה, והנה מחציתה, והרבה יותר ממחציתה זנחו אותו. והנה דברי ה' בספר הושע ה' ט"ו: „אלך אשובה אל מקומי עד אשר יאשמו ובקשו פני." ה' שב אל מקומו בשמים לחכות שם עד שוב הצפון מכפירתו. איך אפשר להשיבו? היש אשר ישוב ביום מן הימים אם לא להיות אהי אומה מאוחד שנית? בעיה זו היתה מיוחדת ליהודה, אף כי בלי ספק נמצאו גם בצפון הרבה מעריצים נלהבים של ה' — שארית קדושה שהיתה דבקה בעבודת ה' הצרופה. בעיה זו העסיקה את מחם של כהנים והדיוטים גם יחד ולפתרונה הקדישו את מחשבתם ולו כוונו את כל מאמציהם. עבודה במקדש לא שאינו שוכן עוד שם נעשתה למעשה נבוב, וזה גרם לתוצאה שנית של קריעת הממלכה, והיא כי גם המונים רבים מעם יהודה פרשו מעבודת אהים שבמקדש. הם פנו לבקש את רוח הקדש ואת דבקתם בה' בבמות הרמות כאשר עשו אבותיהם לפנייהם אף בטרם שהמקדש בירושלים עלה במחשבה, — אותם המקומות ששם נתגלה ה' בחלום, במחזה או בתופעה אחרת. כמה וכמה פעמים חוזר ברשימות ההיסטוריות מתוך מרירות אותו הספור על השיבה לפולחן הבמות, ומלכי יהודה מקבלים שבה או גנוי, הכל לפי יחסם אל הבעיה הנכבדה הזאת. „ויעש הישר בעיני ה'. רק הבמות לא סרו. עוד העם מזבחים ומקטרים בבמות.”

אחוד השבטים מלכתחלה נעשה דרך צנורות מדיניים ודתיים, ובאותה דרך עצמה התאמצו להשיג גם את האחוד החדש. בבחינה מדינית זממה יהודה פעולה מהפכנית נגד ממשלת ישראל. עלינו להזכיר, כי ההיסטוריה הקדומה של ממלכת ישראל היתה סוערת ובלתי קבועה. הלכו וחזרו שם מהפכות, רציחות מלכים וחלופי שושלות. הזרוז והעידוד לכך באו במדה מרובה מאת שליחים מיהודה אשר פעלו בלי ספק בשותפות עם מעריצי ה' שבתוך ארץ הצפון גופה. כי התקיימה בצפון פלגה כזאת, דבר זה מוכח מתוך העובדה

שירבעם הכרח לבנות מקדשים כדי למנוע את שיבת העם למקדש שבירושלים. מסבות שלא נתבררו מצא ירבעם לנכון כמו כן לשנות את בירתו משכם לפנואל. נשים נא עין על הפעולות המהפכניות של השליחים מיהודה. בעשא מרד בנדב בן ירבעם והשמיד את כל ביתו. המאורעות שבאו אחרי כן מוכיחים כי סוכני ה' הם אשר סיעו למרד זה. הם קוו וצפו כפי הנראה, שבעשא יאחד שנית את כל העם, או לכל הפחות ינהיג בצפון את הדת הישרה, היא עבודת אֱלֹהֵי צְבָאוֹת. אבל לא כן עשה בעשא אחרי שהתחזק על כסא מלכותו. כפי הנראה ראה והכיר כי החזרת עבודת ה' בצפון תביא אחריה בהכרח את חדוש הממלכה המאוחדה. מאחר שהובטח כי רק מלך מבית דוד ימלוך על כל ישראל, ולא אחר, הנה יגרום בזה למיגור עצמו. המסייע להתנשאותו של בעשא לשלטון היה כפי הנראה הנביא מיהודה יהוא בן חנני. על כל פנים, לאחר שנתברר כי בעשא ממאן למלא את התקוות שתלו בו, הטיל יהוא על ראשו אותה הקללה האיומה שבה קולל ירבעם אשר החטיא ראשון את עם ישראל. „ויהי דבר־ה' אל יהוא בן־חנני על בעשא לאמר: יען אשר הרימותיך מן העפר ואתנך נגיד על עמי ישראל” (דברים אלה ברורים והם משמשים הוכחה ודאית איפה יש לראות את מקור המרד). „ותלך בדרך ירבעם ותחטיא את עמי ישראל להכעיסני בחטאתם. . . הנני מבעיר אחרי בעשא ואחרי ביתו. . . המת לבעשא בעיר יאכלו הכלבים והמת לו בשדה יאכלו עוף השמים” (מלכים א' ט"ז א'—ד'). בקללה הזאת משתקפת האכזבה המרה של יהודה עקב היתה רוח אחרת עם בעשא ברגע המכריע. ומקרהו אינו מקרה בודד. הוא משותף לרבים אחרים שעלו אחריו על כסא מלכות ישראל. פעמים הפעולות המהפכניות של נביאי ה' מסופרות בפרוש. מלכות ישראל בימי אחאב יצרה כפי הנראה קרקע פורה מאד לצמיחת התקוממות ומרד. נזכור נא כי מלכות אחאב נעשתה סוערת ומסוכסכת באשמת אליהו, אשר אחאב היתה לו סבה נכונה לחרפו על סכסוכיו המדיניים, ועל כך כנהו בשם „עוכר ישראל”. אין זה מעניננו ברגע זה אם אליהו ואלישע שניהם אחד הם או שני אישים נבדלים, ואולם מצות ה' לאליהו יש לה שייכות ישירה לענין שבו אנו דנים עתה. „ומשחת את חזאל למלך על־ארם, ואת יהוא בן־נמשי תמשח למלך על־ישראל” (מלכים א' י"ט ט"ו—ט"ז). לפי המסופר (מלכים ב' ח' וט') ביצע אלישע שליחות זאת. כלום אנו זקוקים להוכחה ברורה מזו על פעולותיהם המהפכניות של שליחי ה' הנביאים, אף־על־פי שהרוח המחיה אותם היתה השאיפה הדתית העליונה לחדוש עבודת האֱלֹהִים הישרה בארץ מאוחדה שנית? אף נעשו נסיונות להוכיח לאחאב גופו מה גדול כח ה', ומתוך כך לברר לו מה היא חובתו ויעשנה. כאשר נמצא במצוקה גדולה מחמת דרי־שותיו המופרזות של בן־הדד מלך ארם ואיומיו להשמידו, בא אליו אחד מנביאי ה' (האם לא אליהו הוא?) ונתן לו עצה טובה וגם ניבא לו: „כה

אמר ה': הראית את כל ההמון הגדול הזה? הנני נותנו בידך היום, וידעת כי אני ה'." (מלכים א' כ' י"ג, עי"ש וכו' עד כ"ט וכו'). אבל בהגיע הרגע המכריע הכזיב גם הוא את התקוות שתלו בו, וגם בו נתקיימה אחר כך קללת ירבעם בן נבט (כ"א כ"א—כ"ב). וכן גם יהוא (עיינן מלכים ב' ט' וי'), אשר המרד המצליח שלו ודאי עורר תקוה גדולה בלב חוג אנשי הדת שביהודה, שכן בהיותו בדרכו לשומרון, כדי להשמיד שם את בית אחאב, הוא קורא ליהונדוב בן רכב: "לכה אתי וראה בקנאתי לה' " (י' ט"ז). ואמנם יש לו סבה נכונה להיות קנאי לה', שכן סוכן ה' הוא שמשח אותו, שהיה לפניו שר חיל, למלך על ישראל, לשם אותה מטרה, היינו השמדת בית אחאב (ט' א'—י'). וכותב דברי הימים שבספר מלכים מוסיף, ובדבריו מורגש צער במדה מרובה: "רק חטאי ירבעם בן נבט אשר החטיא את ישראל לא סר יהוא מאחריהם, עגלי הזהב אשר בִּית־אֵל ואשר בִּדְן" (י' כ"ט). כמה וכמה פעמים נראה היה כי ההצלחה מסייעת בידיהם של מעריצי ה' ביהודה, אבל בכל פעם סוכלה עצתם ותקוותיהם נכזבו. עדין היה ה' צבאו' מוזנח מעם הצפון — ואף־על־פי כן הוא מתואר כארך אפים וכובש כעסו. עוד פעם ועוד פעם יסופר לנו איך הוא שקד להציל את ישראל בכל פעם שנמצא בצרה גדולה, ועדין הוסיף לגלות את אהבתו לישראל ואת הסוסו להשליכו מעל פניו. מסופר לנו, כי ה' הוא אשר מנע את חזאל מהשתמש בנצחוננו על ישראל, וכאשר קרא יהואחז מלך ישראל אל ה' ענהו והושיעהו (מלכים ב' י"ג ד'—ה', כ"ב—כ"ג). כפי הנראה פעל אלישע כשליח ה' בכל המקרים ממין זה, שכלם היו מחושבים להוכיח לצפון את גדל כחו של ה', שכן יואש מלך ישראל בא אל אלישע עת חלה את חליו אשר ימות בו ובהעמידו פנים כמתחרט בכה על פניו וקרא: "אבי אבי רכב ישראל ופרשיו."

ואולם, אם גם גדול הוא הלהט הדתי המאיר את ספורי המקרא, אין הוא יכול לשנות את העובדות הקשות של היסטוריה קרה שהונחו ביסודם מתחת להכרה. הקנאה הדתית שהציפה את האומה קצרה יכול גדול בזה ששיכנה את אֵהיהם בקרבם במשכן קבוע, וכתוצאה מזה זכו לשפע ברכה והצלחה. אבל היבול לא נתקיים לאורך ימים. השפע נפסק פתאם עם קריעת הממלכה, והלקש הדתי נמצא שלא רק איכותו אלא גם תכונתו שונה מאד. הקנאה הדתית של העם כווננה מעתה לדרך מוטעה בצפון, והיתה מרוממה ומזוקקה בדרום. בממלכת ישראל הרבתה ההתלהבות הדתית את מספר הקרבנות לה' בתוך מקדשיהם, ששם עמדו עגלי הזהב, מתוך התאמצות שוא לרצותו ולכפר את פניו, או לפחות כך חשבו ביהודה. וביהודה התגלתה הקנאה הדתית בפעולה, מדינית בעקר, שהיתה מחושבת קדם כל להחזיר את אחדות האומה. לשם מטרה זו היתה הפעולה מכוונת כנגד הממלכה הצפונית, וקנאות הנביאים הוציאה את כל רוחה, כפי שכבר אמרנו, בתחבולות מדיניות ובפעילות

מהפכנית שנתכוונה להושיב על כסא המלכות בישראל אחד ממעריצי ה'. הם קוו כי מלך כזה יחזיר את האומה לדרך הישר. כמו כן נתגלתה קנאותם בזה שהשמיעו תוכחותיהם כנגד מלכי ישראל אשר הלכו בדרכי ירבעם לעבוד את הבעלים, עוררו את העם בדברי תבונה להשקיף על קורות האומה בימים עברו, שאז הרבה ה' להראות את כחו וגדולתו ולנהל את העם בטח, וכל העם ראה את הנסים והנפלאות אשר עשה ה' לעמו; וכן הרבו הנביאים להשמיע את אזהרותיהם ותחנוניהם, בהתאמצם להשיב את עם הצפון מדרך הרע שבו בחר ולהניעו לעלות על דרך הטוב לירושלים. וכן, למן קריעת הממלכה עד לימי שלמנאסר שלקח את שבטי הצפון בשבי, לא היו נביאי ה', כפי שרוב הבריות מתארים אותם לעצמם, מוכיחים שקדנים, אם גם מרוגזים, אשר הטיפו בחוצות אחדות אלהים מוסרית, שהגיעה אליהם דרך התגלות מסתורית, הרימה אותם הרחק למעלה מבני דורם והכשירתם לדבר את דבריהם לדורות רחוקים בהיותם במצב חלומי של הכרה למחצה. לא, נביאי ה' היו בעלי תכונה אחרת בהחלט. הם היו אנשים אשר דם אדום נזל בעורקיהם אשר בלו את ימיהם בקשירת קשר ובהסתה למהפכות, אשר העמידו יום יום את חייהם בסכנה שם בממלכה הצפונית, אשר חייבו את ראשם למלכות ופרסים הובטחו לתופשיהם. הם היו אנשים אשר אש ה' בערה בלבם וקצף ה' על שפתייהם. הם היו מהפכנים אשר העמידו את חייהם בסכנה בכל רגע שהופיעו לפני קהל עם. כותב „האגרת אל העברים“ (ב„ברית החדשה“) לא שגה בהזיות שוא בדברו על הנביאים. הוא מספר לנו על הנביאים: „מהם נוסו נסיון תעלולים ומכות וגם נמסרו לכבל ומסגה, נסקלו באבנים, נוסרו במגרה, נבחנו ביסורים, מתו לפי חרב וינועו עטופי עורות כבשים ועוזים בחוסר ובעוצר רעה ויגון . . . הם תעו במדבר ובהרים ובמערות ובנקיקי הארץ“ (י"א ל"ו). המדינה העתיקה, כמדינה החדשה, ידעה איך להגן על עצמה מפני אותם שקשרו עליה קשר כדי למגרה. הצרות המתוארות באגרת הנ"ל הם הענשים המתאימים שגרמו לעצמם מהפכנים. אין הם מאותו המין שאפשר להשוותם למטיפים שאינם מזיקים בבחינה יחסית, המכריזים כללים מוסריים חדשים, ואפילו אם רצועת לשונם מצליפה בקלות על פני מלך וכהן. זו היא תמונה נאמנה של הצרות והתלאות שהיו מוכנים לעמוד בהן הנביאים אשר השתתפו בהתאמצות הגדולה להחזיר את עם הצפון לירושלים. יהוא בן חנני, אליהו, אלישע, מיכיהו, הושע, עמוס, מיכה, ישעיה והרבה אחרים שאף שמם לא נזכר, היו עסוקים כלם באותו תפקיד משותף. אין להפריד ביניהם. המוסר שהם הטיפו לא בא מתוך השראת עצמם, שכן אפשר למצוא את עקבותיו עד לעצם התכן של התורה, אשר המקדש בירושלים כנס ואמץ אותה לעצמו כספר המורה את מצוות ה'. ההסתלקות מכללי המוסר בצפון, אשר הנביאים מגנים אותה בלי משוא פנים, נראתה להם כתוצאה מוכרחת של

עזיבת התורה שנתן להם ה' בדרך זו. „אכתוב־לו רובי תורת־י כמורזר נחשבו“ [3] (הושע ח' י"ב), מעיר הושע במרירות בדברו בשם ה'. הרבה בלבול, שהוליד פרושים מוטעים ל„שליחותם“ של הנביאים מהמאה השמינית (לפני מ"נ), הוכנס בסבת הטעות שטעו המפרשים שלא הכירו כי אותם הנביאים, כשהם מדברים על ישראל הם מתכוונים לישראל, כלומר לממלכה הצפונית. [4]

ואולם שימו לב להוכחה שנותנים לנו הנביאים גופם בתוך המסורות שהגיעו לידינו! המאה השמינית הוסיפה ללכת בדרכה. בצפון באה מהפכה אחרי מהפכה, אבל בשום מקום לא נראה שום סימן של האחד המקווה של הדרום והצפון ותוצאתו, היא שיבת ה' למקום מושבו שבחר לו לשכן שם את שמו. ההצלחה ושפע הברכה זנחו את האומה. אין ה' מדבר עוד ממקדשו, כי אם מקיים את הקשר עם עמו בפי הנביאים. ההכרח להחזרת המצב לישנו שבימי דוד ושלמה, בין בבחינה דתית ובין מדינית, היה חזק כמו תמיד. יהודה הוסיפה לשלוח נביאים בשם ה' בשליחותם המסוכנה אל הצפון להגביר את התרעומת של העם, להסביר ולדבר על לבו דברים המתקבלים על הדעת, או להשמיע איומים מבעיתים בשם ה'. עמוס משתמש בכל שלש הדרכים האלה, כפי שאפשר לראות מספרו. „וישלח אמציה כהן בית־א אל ירבעם מלך ישראל לאמר: קשר עליך עמוס בקרב בית ישראל, לא תוכל הארץ להכיל את כל דבריו.“ הוא משתוקק כי עמוס יגורש מן הארץ, והוא מזהיר אותו: „חווה לך ברח־לך אל ארץ יהודה ואכל שם לחם ושם תינבא.“ ואלו עמוס בתשובתו מברר לו, כי שלוח הוא מאת ה' לפעול לישמו בצפון. „ויקחני ה' מאחרי הצאן ויאמר אלי ה': לך הנבא אל עמי ישראל“ (עמוס ז' י'—ט"ו). והנה דבריו המכילים פצירות, תחנונים ובקשות: „כי כה אמר ה' לבית ישראל: דרשוני וחיו. ואל־תדרשו בית־א והגלגל לא תבאו ובאר שבע (הכוונה לעיר דן, שם המתחלף עם השם באר שבע לפי החבור „מדן ועד באר שבע“), כי הגלגל גלה יגלה ובית א יהיה לאון. דרשו את ה' וחיו, פן יצלה כאש בית יוסף ואכלה ואין מכבה לבית־א, ההופכים ללענה משפט וצדקה לארץ הניחור“ (שם ה' ד'—ז'). ובמקום התחינות בא הקצף: „שנאתי מאסתי חגיכם ולא אריח בעצרותיכם“ (שם כ"א). עבודת אהים שישראל עורך לה' בדמות עגל זהב ובטקס כוזב ומשחת אין בה כלום מן החן שבעבודת אהים אשר בירושלים הנעשית לפי מצוות התורה המכילה „משפט וצדקה“, לפי דרישת ה' מאת

[3] המחבר מתרגם פסוק זה כך: אף אם כתבתי לאפרים את תורת־י באלף מצוות (או כללים), הם נחשבים כדבר מוזר. — המתרגם.

[4] על פירט זה דן בפרטיות מחבר המאמר ב-Zeitschrift f. d. Alttest. Wissenschaft, 1934, p. 232, הערה.

עובדיו: „כי אם תעלו לי עולות ומנחותיכם לא ארצה ושלם מריאיכם לא אביט. הסר מעלי המון שריך וזמרת נבליך לא אשמע. ויגל כמים משפט וצדקה כנחל איתן” (שם כ”ב—כ”ד). ובמקום אחר הוא משמיע נאום מר מלא איומים מחרידים כלפי שומרון וארמון המלך שבה ושריה וגבירותיה: „כאשר יציל הרועה מפי הארי שתי כרעים או בדל־אוזן כן ינצלו בני ישראל היושבים בשומרון בפאת מטה ובדמשק ערש” (ג’ י”ב). „כי ביום פקדי פשעי ישראל עליו ופקדתי על מזבחות בית־אֵל ונגדעו קרנות המזבח ונפלו לארץ. והכיתי בית החרף על בית הקיץ, ואבדו בתי השן וספו בתים רבים” (שם י”ד—ט”ו). והתפרצותו של עמוס כלפי „פרות הבשן אשר בהר שמרון” (ד’ א’) יש רק להזכיר כדוגמה של קצפו על מאנם לקבל את דברי שליחתו הנלהבים. ואפשר עוד להביא מפרקי הספר עמוס הרבה דוגמות המבהירות לנו את דורו ואת שליחתו, אבל הדברים המובאים מספיקים.

נבואתו של הושע, כפי שהיא מפורשה בספרו, פחות עזה מזו של עמוס. תחנונים באים בה במקום איומים ושנינות משליו הלקוחים מחיי האדם באה שם במקום תוכחות. מקולו אנו שומעים יותר דאגה מאשר קצף. „כי כפרה סוררה סרר ישראל ככבש במרחב” (הושע ד’ ט”ז). „חבור עצבים אפרים הנח לו” (שם י”ז). אפרים היה עוגה בלי הפוכה” (ז’ ח’). „ויהי אפרים כיונה פותה אין לב (ז’ י”א). „כי נער ישראל ואהבה, וממצרים קראתי לבני” (י”א א’). „ואנכי תרגלתי לאפרים קחם על זרעותיו” (שם ג’). אבל יש גם אשר דברי הושע מלאים מרירות ורוגזה על האזנים החרשות. „אפרים כעוף יתעופף כבודם. . . כי אם יגדלו את בניהם ושכלתים מאדם. . . ואפרים להוציא אל־הורג בניו” (ט’ י”א—ג’). „הכעיס אפרים תמרורים ודמיו עליו יטוש וחרפתו ישיב לו אדוניו” (י”ב ט”ו). ואולם היש דברים יותר רכים ומחננים מאשר דברי ההעתרה של הושע בדבר שיבת עם הצפון לירושלים, דבר שיהודה כמה אליו כל כך? „שובה ישראל עד ה’ אהיך כי כשלת בעונך. קחו עמכם דברים ושובו אל ה’. אמרו אליו בל תשא עון וקח־טוב ונשלמה פרים שפתינו, אשור לא יושיענו, על סוס לא־נרכב ולא נאמר עוד אלהינו למעשי ידינו, אשר בכ ירוחם יתום. . .” (ועי”ש עוד). „אפרים מה־לי עוד לעצבים אני עניתי ואשורנו” (י”ד).

מיכה, כמו עמוס, עז ומאיים, ואיומיו מופנים גם לצפון וגם ליהודה. אגב אורח הוא שופך אור על מצב ירושלים ומקדשה, עתה בעת שה’ אינו שוכן עוד שם, אף כי ירושלים רגילה להעמיד פנים כאלו עדין הוא שם. מיכה מתהלל בשליחתו אל הצפון. „ואולם אנכי מלאתי כח את־רוח ה’ ומשפט וגבורה להגיד ליעקב פשעו ולישראל חטאתו. . . בונה ציון בדמים וירושלים בעולה. ראשיה בשחד ישפוטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסומו (וזהו שאמר עמוס. ז’ י”ד: לא נביא אנכי, כי לא חפץ להמנות

בין אלה) ועל ה' ישענו לאמר: הלא ה' בקרבנו? לא־תבוא עלינו רעה" (מיכה ג' ח'—י"א). מיכה מתמרמר על גנבת דעת כזאת, והוא מרעים בקולו: "לכן בגללכם ציון שדה תחרש וירושלים עיין תהיה והר הבית לבמות יער" (שם י"ב). הוא שב לטעון ופונה אל הבריאה שבסביבותיו שתשמע ותעיד עדותה. "שמעו הרים את־ריב ה' והאתנים מוסדי ארץ כי ריב לה' עם־עמו ועם ישראל יתוכח: עמי, מה־עשיתי לך ומה הלאיתך? ענה בי! כי העליתך מארץ מצרים ומבית עבדים פדיתך ואשלח לפניך את משה אהרן ומרים. עמי, זכר־נא מה יעץ בלק מלך מואב ומה־ענה אותו בלעם בן־בעור" וכו' (ו' א'—ה').

דומה כאלו אנו שומעים אותו הקול המדבר מתוך ספר ישעיהו, אותה הפניה אל הבריאה לשמש עד, מאחר שאין שום יצור אחר מתאים שאפשר יהיה לפנות אליו בקריאה זו: "שמעו, שמים, והאזיני, ארץ, כי ה' דבר. בנים גדלתי ורוממתי והם פשעו בי. ידע שור קוֹנהו וחמור אבוס בעליו, ישראל לא ידע, עמי לא התבונן. הוי גוי חוטא, עם כבד עון, זרע מרעים, בנים משחיתים, עזבו את ה', נאצו את־קדוש ישראל, נזורו אחור" (ישעיה א' ב'—ד'). אם אמנם היה ישראל הראשון לזנוח את ה', ומשום זה היה הפושע הראשון ולכן היה עליו לשאת כל תוקף חמת אֱהים, הנה במרוצת הזמן בגד גם יהודה, בעת אשר פסק ערכה הדתי השלם של עבודת ה' צבאו, והוא פנה אל הבמות, והעבודה במקדש לֵאֱהים שלא היה שם נעשתה בלתי ממשית.

במרוצת השנים הלכו ורפו הסכויים לחדוש האחד של הצפון והדרום ולהחזרת עבודת ה' צבאו במקדשו בשלמותה, דבר שהיה יכול לסמן את שיבת ה' למקום משכנו אשר בחר ה' בו לשכן שמו שם. ישראל לא רצה לעזוב את דתו המשחתה על אף כל מאמציהם של נביאי יהודה, ושיבתו אל עבודת האֱהים הישרה שבימי מלכות שלמה הוסיפה להיות דבר רחוק מן המציאות. המקדש הוסיף להיות עזוב מאהיו ועם יהודה נתקשר יותר ויותר עם אֱהי הבמות, ובכך עזבו גם הם את תורת אֱהים וזרעו את זרע כליונם. לפי הפרושים הדתיים של המאורעות המסורים לנו מפי כותבי דברי ימי יהודה נמצא, כי עזיבת יהודה את אֱהיה, אם כי נעשתה בדרך פחות מהפכנית־פעילה, תוכל רק לדחות לזמן מה את חורבנה, כמוה כגורל ישראל, אבל לא למנעו כליל. ולעת עתה, כל עוד הוסיף ישראל להתקיים, התמידה יהודה במאמציה להניע אותו לשוב לירושלים. עם חלוף השנים החל החשבון הסופי עם ישראל להיות נראה מרחוק. היה זה לעג מוזר של הגורל, כי הפעולות המהפכניות של נביאי יהודה, אשר מאז ומעולם מנעו את הממלכה הצפונית מהגיע לקביעות מדינית ומלזכות לשלוה ולבטחון לזמן רב, דוקא הן סייעו יותר מכל גורם אחר לחורבן ישראל, ובזה בא הקץ גם לתוחלתה של יהודה.

גורל ישראל נחתם ושיבת ה' למקדשו, אשר כל כך כמהו וציפו אליה מעריצי ה' ביהודה ולעולם לא עיפו במאמצייהם לשמה, חדלה להיות תוחלת קרובה להתמלא, והנביאים הכרחו לחשוב עליה כמו על אפשרות של העתיד הרחוק. אז נולד הרעיון של ירושלים החדשה של אחרית הימים (אסכטולוגיה). חידוש האחד עוד עתיד לבוא בירושלים חדשה, לאחר שישראל המפוזר בעמים יושב לציון של העתיד המעורפל, למקדש אשר איהם ישוב לשכון בו, לעת עתה עליהם לקבוע כי ה' יצא לבלתי שוב עוד.

האמנם לבלי שוב! הנה הגיעה שעת כושר לנפש אחת, אשר געגועיה על ה' היו עזים כל כך, וכל כך היתה חרדה לכבוד ה', וכה גדולה היתה כמיהתה לשיבתו למקום משכנו, עד אשר בדמיונה המרוגש נראה לה פעם אחת כי הדבר קם והיה. „בשנת־מות המלך עוזיהו ואראה את־אֲדֹנָי יושב על־כסא רם ונשא ושוליו מלאים את־ההיכל” (ישעיהו ו' א'). ישעיהו איש יהודה, אשר ריכז בנפשו הוא את כל הגעגועים אשר התגעגע עמו על שיבת ה', ראה בדמיונו הנלהב את ה' יושב בשמים ממעל למקדש שהוא עזבו, והוא מוקף משרתיו מלאכיו. הוא הופיע לשלוח את בן התמותה הנרתע מפניו, אשר שפתיו נכוו מהרצפה הבוערת שלוקחה מעל המזבח, לבשר בשורה שנועדה לחתום בחותם הכשלון את כל מאמצי הנביאים שקדמו לו וגם מאמצי הוא עצמו. קץ מלכות ישראל הנה קרוב עתה לבוא, ועמו מכת המות לכל תקוות יהודה: כשלון גמור ומוחלט. „לך ואמרת לעם הזה (הכוונה לישראל): שמעו שמוע ואל־תבינו וראו ראו ואל־תדעו. השמן לב העם הזה ואזניו הכבד ועיניו השע, פן יראה בעיניו ובאזניו ישמע ולבבו יבין ושב ורפא לו” (שם ט'—י'). ה' יגע משחיתות ישראל, חרץ את גורלו. מלט לא ימלט עוד. ושליחות יאוש כזאת נמסרת לנפש מלאה כמיהה לאהים. „עד מתי, אדני?” — שואל הנביא הרועד ושומע את התשובה: „עד אשר אם־שאו ערים מאין יושב ובתים מאין אדם והאדמה תשאה שממה. וריחק ה' את האדם ורבה העזובה בקרב הארץ” (שם י"א—י"ב). כה אמר ה'. ישראל, המורד ישראל הלך בשבי, וכאשר מלאו הימים ויהודה הובל גם הוא בשבי, נעזב משכן ה' הריק והוא שבור ושם. וכה לשיבת העם מהגולה ולתחית התקוה — דמדומי השחר האפורים שבקעו על פני לילה אפל ארוך של מאמצים שעלו בתהו ותקוות שנכזבו, והוא הלקש הזועף של קריעת הממלכה בישראל.

(תרגום מאנגלית: א"א עקביא).